

ТЕМА 12.

СВІТОВИЙ РИНОК ПРАЦІ

Основні питання для вивчення

- ❖ 12.1. Особливості формування та розвитку світового ринку праці.
- ❖ 12.2. Світові центри тяжіння робочої сили.
- ❖ 12.3. Роль і місце міжнародних організацій у регулюванні світового ринку праці.

12.1. Особливості формування та розвитку світового ринку праці

Світовий ринок праці — це система відносин, що виникають з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту, які виникли через нерівномірність кількісного та якісного розміщення робочої сили в країнах світу та розбіжності в національних підходах до її відтворення.

Основними **тенденціями** розвитку світового ринку праці є його глобалізація, посилення міграційних процесів, розширення використання міжнародних трудових норм тощо.

Глобалізація ринку праці являє собою формування єдиного механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили незалежно від країни проживання тієї чи іншої людини і розвивається на фоні глобалізації економіки.

Причинами поживавлення цього процесу є:

- реструктуризація системи міжнародного поділу праці;
- розвиток світової інфраструктури;
- міжнародна міграція населення;
- стрімке зростання світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій;

– швидкі технологічні зміни.

Головною проблемою, яка виникає внаслідок глобалізації економіки, є обмеження можливостей формування державної макроекономічної політики, в тому числі в галузі праці та соціально-трудових відносин. Діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) сприяє тому, що робочі місця експортуються з економічно розвинутих країн, унаслідок чого у цих країнах виникає проблема безробіття. Змінюється також структура робочої сили в бік збільшення частки службовців щодо частки робітників. ТНК прагнуть створювати виробництва в країнах з дешевою робочою силою, водночас концентруючи в економічно розвинутих країнах такі функції, як маркетинг, планування, бухгалтерський облік, наукові та дослідно-конструкторські розробки тощо.

В умовах функціонування ТНК послаблюється вплив профспілок, колективно-договірного регулювання трудових відносин. Невеликий ефект може мати страйковий рух, тому що ТНК не зазнають тиску клієнтів щодо виконання умов поставок через незначні обсяги загальних світових продаж, прибутку і руху готівки, яка припадає на конкретну країну.

У таких умовах суттєвим засобом узгодження інтересів різних сторін є створення міжнародних профспілок, налагодження контактів між профспілковими об'єднаннями різних країн.

Світова економічна криза 2007–2010 років суттєво загострила проблему безробіття. Зокрема, на регіональному ринку праці країн Європейського Союзу рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці дорівнював більш, як 7%. Найвищого значення серед країн ЄС він досяг у Іспанії, Словаччині, Угорщині, Греції, Португалії, Німеччині, Франції. Із серйозними проблемами зіткнувся також ринок праці у США, де рівень безробіття досяг 9,6%.

Дещо нижчими є показники рівня безробіття на ринку праці країн СНД. Серед країн цієї групи найвищий рівень безробіття зареєстровано у Вірменії, Україні, Киргизстані, Росії та Таджикистані.

Кількість безробітних у світі сягнула 229 млн. осіб, що являється величезною глобальною соціально-економічною проблемою, яка потребує для свого вирішення активних та невідкладних дій міжнародного співтовариства.

12.2. Світові центри тяжіння робочої сили

Найбільш розвинутий міжнародний ринок праці виник у Західній Європі, де є свобода переміщення робітників між країнами *Європейського Союзу* й уніфікація трудового законодавства. Разом з цим існують специфічні особливості для кожної країни регіону (рис. 12.1). Так, для Італії характерна як зовнішня, так і внутрішня міграція, переважно з півдня на північ країни. У Німеччині іноземці становлять 10% зайнятих. Специфікою ринку праці і міграційної політики Великобританії, Франції, Нідерландів є їх зв'язок з минулими колоніями, які є вагомим постачальником трудових ресурсів до цих країн.

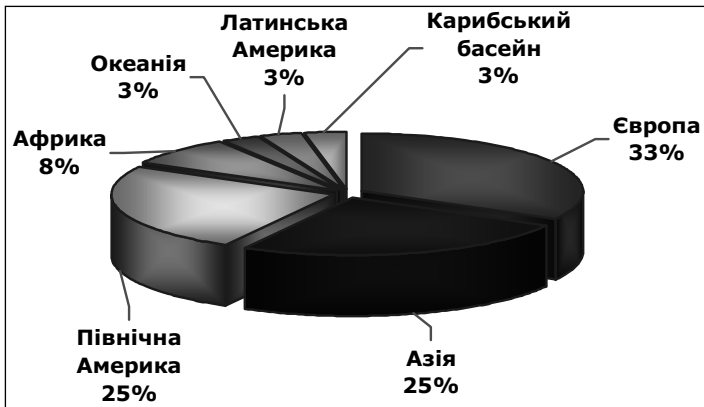

Рис. 12.1. Частка мігрантів у різних регіонах світу
(% від загальної кількості мігрантів у світі)*

*ІОМ, World Migration Report, 2008.

Давні особливі традиції має *Північноамериканський ринок робочої сили*. «Ми — країна іммігрантів, — заявив один з членів Палати представників Конгресу США, — кожен повинен зберігати цю горду традицію, а не ставити її під загрозу».

Азіатсько-Тихоокеанський регіон, в якому проживає більша частина населення світу, має значний потенціал трудових ресурсів. Головною країною імміграції у цьому регіоні є Австралія. До 80-х рр. XX ст. в імміграційних потоках до Австралії переважали європейці.

З середини 80-х рр. стійким джерелом імміграції до Австралії стала Азія. Японія традиційно була країною еміграції. З початком зростання економіки у 60-х рр. XX ст. еміграція її громадян припинилася. Починаючи з 90-х рр. до Японії щорічно приїждять до 400 тис. іноземних робітників. Дефіцит робочої сили відчувають Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія.

У країнах *Близького Сходу*, перш за все, Перської Затоки, в кінці XX ст. іммігранти становили більшість населення цих країн. У Катарі і Кувейті, наприклад, 85% усіх робітників — іммігранти, в Об'єднаних Арабських Еміратах — 90%.

Південноафриканський ринок робочої сили виник навколо найбагатшої країни африканського континенту — Південно-Африканської Республіки (ПАР), де приблизно 2/3 чорних робітників становлять мігранти за короткостроковими контрактами.

Щодо *країн Латинської Америки*, то до 60-х рр. XX ст. тут переважала імміграція європейців, а з 60-х рр. — міжконтинентальна міграція все більше починає заміщуватися внутрішньоконтинентальною. Населення мігрує переважно до басейну р. Амазонки з країн, що розташовані в Андах — Перу, Еквадор, Колумбія. Внутрішньоконтинентальна міграція робочої сили у Латинській Америці набула стійкого характеру. Це пояснюється дефіцитом землі у більшості селян та їх неповною зайнятістю, а також високими темпами приросту населення, які у 4 рази вищі, ніж у розвинутих країнах.

Масовий характер міграційних процесів став складним випробуванням для обмежених трудових ресурсів *країн СНД*. Спад виробництва у 90-х рр. XX ст. обумовив високий рівень безробіття і змусив працездатне населення до еміграції. Після 1989 р. більше ніж 9 млн чол., приблизно кожен 30-й житель СРСР, стали емігрантами. Більше 3,5 млн чол. — це біженці, переміщені особи та вимушені репатріанти; приблизно 3,3 млн чол. — ті, хто повернувся в місця свого етнічного походження; приблизно 1,2 млн чол. — колишні депортовані; майже 600 тис. — екологічні мігранти, перш за все, із зони чорнобильської аварії, району Аральського моря і колишнього ядерного полігону в Семіпалатинську. На просторах СНД перебуває 580 тис. нелегальних іммігрантів, у тому числі вихідці з Азії та Африки, що намагаються проникнути на Захід.

У сучасних умовах найбільш *репрезентативні тенденції* розвитку міжнародного ринку праці демонструють країни Західної Європи та США.

12.3. Роль і місце міжнародних організацій у регулюванні світового ринку праці

У регулюванні світового ринку праці провідну роль відіграє **Міжнародна організація праці (МОП)**. МОП створена у 1919 р., а з 1946 р. вона є спеціалізованим закладом ООН. Керівними органами МОП є:

- *Міжнародна конференція праці (МПК)* — це вищий орган, що збирається раз на рік;
- *Адміністративна рада* — головний виконавчий орган, який обирається на МКП на трирічний термін;
- *Міжнародне бюро праці (МБП)* — постійно діючий секретаріат МОП зі штаб-квартирою в Женеві (Швейцарія).

МОП узгоджує та узагальнює трудові відносини, які виникли на національних ринках праці. У своїх конвенціях та рекомендаціях МОП юридично закріплює норми трудових відносин як частину міжнародного права, тим самим втілює регулюючі заходи щодо світового ринку праці. Після ратифікації парламентами країн конвенції та рекомендації МОП стають уніфікованими складовими національного трудового права.

Основними конвенціями МОП з питань регулювання ринку праці є:

- *Конвенція № 2 «Про безробіття»;*
- *Конвенція № 44 «Про допомогу особам, які є безробітними з незалежних від них обставин»;*
- *Конвенція № 87 «Про свободу асоціації і захисту прав на організацію»;*
- *Конвенція № 88 «Про організацію служби зайнятості»;*
- *Конвенція № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення»;*
- *Конвенція № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та зайнятості»;*
- *Конвенція № 122 «Про політику в галузі зайнятості»;*
- *Конвенція № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати»;*
- *Конвенція № 168 «Про сприяння зайнятості і захист від безробіття».*

Згідно з конвенціями МОП держави-члени МОП зобов'язані зберігати за місцем проживання працівника-мігранта права на отримання соціальних виплат, зароблених на місці найму (у тому числі в зарубіжній країні). До зазначених виплат належать: оплата медичного обслуговування; грошова допомога при хворобі, у випадку безробіття; виплати на сім'ю тощо.

Авторитетною міжнародною організацією, яка займається проблемами регулювання світового ринку праці, є **Міжнародна організація з питань міграції (МОМ)**, створена у 1951 р. Керівним органом МОМ є Рада. Створюється також Виконавчий Комітет. Штаб-квартира МОМ розташована в Женеві.

У галузі трудової міграції МОМ розроблено спеціальні програми:

- «Міграція в інтересах розвитку»;
- «Повернення кваліфікованих людських ресурсів»;
- «Вибіркова міграція»;
- «Об'єднані експерти»;
- «Горизонтальне співробітництво в галузі кваліфікованих людських ресурсів».

Міжнародне трудове право, визнане в багатьох країнах, і конвенції та програми міжнародних організацій відіграють суттєву роль у регулюванні світового ринку праці і коригуванні його саморегуляції.

З метою пом'якшення та подолання наслідків світової економічної кризи 2007–2010 років Міжнародною організацією праці запропоновано ряд рекомендацій, зокрема:

- розширення кола осіб, охоплених програмами страхування по безробіттю;
- впровадження додаткових програм професійної перепідготовки звільнених працівників;
- спрямування державних капіталовкладень на підтримку внутрішнього ринку, соціальної інфраструктури, житлового будівництва тощо;
- підтримка малих та середніх підприємств;
- посилення соціального діалогу на рівні підприємств, галузей та держави.

ТЕМА 13.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ

Основні питання для вивчення

- ❖ 13.1. Сутність і види міжнародної трудової міграції.
- ❖ 13.2. Економічні та соціальні причини міжнародної трудової міграції.
- ❖ 13.3. Наслідки міжнародної міграції для мігрантів, приймаючих країн та країн-донорів.
- ❖ 13.4. Регулювання міжнародних міграційних процесів.
- ❖ 13.5. Україна у світових міграційних процесах.

13.1. Сутність і види міжнародної трудової міграції

Міжнародна міграція робочої сили (*labour force migration*) — це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в межах міжнародного ринку праці на термін більше року, обумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів.

Залежно від **просторового горизонту переміщення** можна виділити такі види міжнародної трудової міграції:

- **зовнішня міграція** — це переміщення населення за межами певної країни;
- **внутрішньоконтинентальна міграція** — це переміщення населення між країнами в межах одного континенту;
- **міжконтинентальна міграція** — це переміщення населення між країнами різних континентів.

Залежно від **терміну** переміщення міжнародна трудова міграція поділяється на такі види:

- **постійна міграція** — це виїзд (в'їзд) населення в іншу країну на постійне місце проживання;

- *тимчасова міграція* — це робота за кордоном протягом певного обмеженого часу з подальшим поверненням на батьківщину або переїздом в іншу країну;
- *сезонна міграція* — це щорічна міграція на період певного сезону (як правило, для збирання врожаю сільськогосподарських культур) з подальшим поверненням на батьківщину;
- *маятникова міграція* — це постійна робота в одній країні при проживанні в іншій, як правило, прикордонній країні за наявності необхідних міжнародних угод між країнами.

За **юридичними засадами** розрізняють:

- *організована міграція*, тобто переміщення населення згідно з національним законодавством (наприклад, за візовим режимом);
- *нелегальна міграція* — самовільне переміщення населення щодо кордонів країни всупереч законодавству.

Згідно з **професійним складом** можна виділити такі види міграції:

- *міграція робітників* (наприклад, нефтяників);
- *міграція спеціалістів* (наприклад, програмістів);
- *міграція представників* гуманітарних професій (наприклад, співаків, авторів).

За **якісним рівнем** розрізняють:

- *міграція робочої сили низької кваліфікації*;
- *міграція робочої сили високої кваліфікації*;
- *міграція вчених* («відплив умів»).

За **напрямами руху** існують такі види міжнародної трудової міграції:

- *еміграція* — виїзд працездатного населення країни за її межі;
- *імміграція* — в'їзд працездатного населення до країни з-за її меж;
- *реєміграція* — повернення емігрантів на батьківщину.

Розрізняють також *вимушену та добровільну* міграцію.

Різниця між потоками імміграції та еміграції називається *міграційним сальдо* і показує обсяг *чистої міграції*. Сума цих потоків показує обсяг валової міграції.

Кількість мігрантів у світі стабільно зростає: 1960 р. — 3,2 млн; 1995 р. — 35 млн; 1997 р. — 40 млн; 2000 р. — 120 млн; 2007 р. — 192 млн; близько 214 млн. — у 2010 р.

У 2008 р. мігранти становили 3% від населення світу. Це означає, що кожна 35 людина у світі є мігрантом. Жінки становлять приблизно 50% валової світової міграції, нерегульовані мігранти — 15–20%, біженці — 5%.

За останні декілька років міграційні потоки змінили свій напрям у сторону трудової міграції.

Панівна більшість міжнародної міграції залишається сконцентрованою у декількох країнах. 75% усіх світових мігрантів зосереджено у 12% усіх країн світу (рис. 13.1, табл. 13.1).

Країни, де міжнародні мігранти становили більше 60% населення у 2000 р.: Андорра, Макао, Спеціальний адміністративний район Китаю, Гуам, Папський престол, Монако, Катар, Об'єднані Арабські Емірати.

Традиційні країни імміграції: Австралія, Канада, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки.

Нові країни призначення мігрантів: Ірландія, Італія, Норвегія, Португалія.

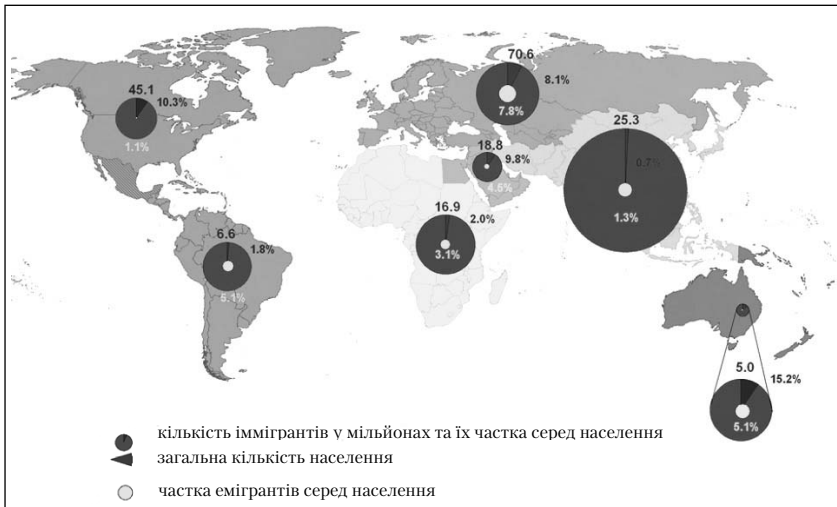

Рис. 13.1. Кількість іммігрантів та емігрантів серед населення*

*IOM, World Migration Report, 2008.

Таблиця 13.1

**Країни, в яких перебувала найбільша кількість
міжнародних мігрантів (2005 р.)**

Країна	Міжнародні мігранти, млн.
Сполучені Штати Америки	38,4
Російська Федерація	12,1
Німеччина	10,1
Україна	6,8
Франція	6,5
Саудівська Аравія	6,4
Канада	6,1
Індія	5,7
Великобританія	5,4
Іспанія	4,8
Австралія	4,1

**13.2. Економічні та соціальні причини
міжнародної трудової міграції**

Переселенські зрушення залежать від таких типових явищ, як економічні цикли, рух інвестицій, стан зайнятості та безробіття тощо.

До **економічних** причин міжнародної трудової міграції належать:

- *нерівномірність економічного розвитку країн;*
- *прискорення інтернаціоналізації виробництва;*
- *нерівномірність процесів накопичення капіталу у різних країнах;*
- *зміни у розміщенні виробництва;*
- *кон'юнктура ринків праці та структура зайнятості;*
- *суттєва різниця в оплаті однакової за кількісними і якісними показниками праці в різних країнах.*

До **соціальних** причин міжнародної трудової міграції можна віднести:

- *прагнення до підвищення рівня матеріального добробуту та поліпшення умов праці та життя;*
- *етнічно-культурна близькість країни міграції;*
- *тяжіння до реалізації потреб у розвитку особистості тощо.*

13.3. Наслідки міжнародної трудової міграції для мігрантів, приймаючих країн та країн-донорів

Міжнародна міграція робочої сили має неоднакові наслідки для різних груп населення в країнах еміграції та імміграції, світу в цілому. Як правило, виділяють *три головні групи наслідків* міжнародної міграції робочої сили (рис. 13.2):

- 1) *стандартні ефекти, що обумовлені впливом міграції на ринок праці;*
- 2) *наслідки для державних фінансів;*
- 3) *позаринкові наслідки.*

1. Стандартні ефекти на ринку праці. Розглянемо вплив міжнародної міграції робочої сили на ринок праці у країнах в'їзду та виїзду на прикладі двокраїнної моделі (рис. 13.2). На рис. 13.2 використовуються такі означення:

W — ставка заробітної плати (дол. / год);

L — кількість робітників (млн чол.);

S_{us} — пропозиція робочої сили у США;

D_{us} — попит на робочу силу у США;

$S_{mex} = S_r + S_{mig}$ — пропозиція робочої сили у Мексиці до еміграції з неї частини робітників;

S_r — пропозиція робочої сили в Мексиці після міграції з неї частини робітників.

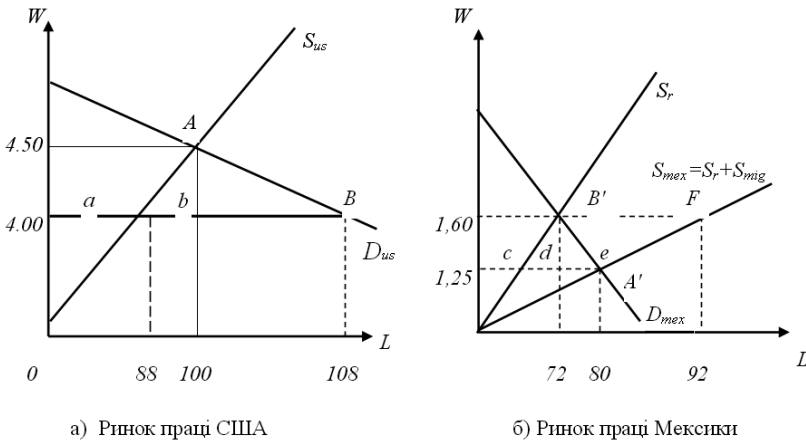

Рис. 13.2. Наслідки міжнародної міграції робочої сили

Припустимо, що дві країни мають різний рівень життя (наприклад, США і Мексика). Охарактеризуємо стан ринку праці в цих країнах у випадку відсутності трудової міграції між ними. Рівновага на ринках праці обох країн при цьому встановлюється у точках A і A' відповідно. Ціна 1 год. праці у США становить 4,5 дол. / год, а у Мексиці — 1,25 дол. / год.

Припустимо, що формальні бар'єри міграції скасовано, і мексиканські робітники можуть емігрувати і конкурувати на ринку праці в США. Якщо б переміщення з Мексики до США не вимагало ніяких витрат, то процес еміграції розширювався б, поки спадаючий рівень заробітної плати у США не вирівнявся із зростаючою зарплатою в Мексиці. Наявність *економічних та психологічних* витрат імміграції протидіяла б вирівнюванню заробітної плати в обох країнах, і розрив у них зберігався навіть при повній юридичній свободі переміщення. Унаслідок цього лише обмежена кількість осіб (припустимо, 20 млн чол.) будуть вважати виграш у заробітній платі в 2,40 дол. / год ($4,00 - 1,60 = 2,40$) достатнім, щоб компенсувати витрати міграції.

Унаслідок прибуття мігрантів до США пропозиція праці зростає, а ціна праці (погодинна ставка заробітної плати) знизиться з 4,50 до 4,00 дол. / год, що відповідає точці B . У результаті виїзду мігрантів з Мексики там зменшиться пропозиція праці, а ціна праці підвищиться з 1,25 до 1,60 дол. / год, що відповідає точці B' .

Нова рівновага у точці B' означає, що кількість бажаючих емігрувати з Мексики (92 млн чол. — 72 млн чол. = 20 млн чол.) відповідає обсягу попиту на додаткових робітників у США (108 млн чол. — 88 млн чол. = 20 млн чол.).

За П. Ліндертом¹, чистий виграш емігрантів з Мексики становитиме еквівалент площини області $d+e$; виграш мексиканських робітників, що залишилися у Мексиці, — область c , програш мексиканських підприємців — $c+d$; виграш американських підприємців — $a+b$; програш американських робітників становить область a . У цілому країна імміграції виграє область b , а країна еміграції виграє область e .

2. Розглянемо *наслідки* міжнародної міграції робочої сили, які пов'язані з *державними фінансами*. Рівнодіюча податкових та ви-

¹ Ліндерт П. Экономика мирохозяйственных связей / П. Линдерт. — М.: Прогресс, 1992. — С. 427–443.

даткових складових державних фінансів, пов'язаних з міграційними процесами, не однакова для країн еміграції та імміграції. Вважається, що в *країнах еміграції* втрати через неотримання можливих податкових надходжень від емігрантів перевищують виграти, що отримується у результаті скорочення державних послуг та благ у зв'язку з виїздом емігрантів. За кордон виїждять, як правило, особи працездатного віку, що отримали освіту за більшою або меншою участю державного фінансування, і країна еміграції втрачає потенційні податки з їхніх доходів. Більшість економістів вважає, що для обмеження виїзду спеціалістів високої кваліфікації слід ввести особливий податок для осіб, що від'їжджають за кордон, який компенсував би видатки країни на надані суспільні товари та послуги.

Щодо фінансів *країни імміграції*, вважається, що іммігранти виплачують у вигляді податків набагато більше, ніж їх приїзд коштує бюджету у вигляді допомоги з бідності, перевантаження громадських установ тощо.

Міграційний капітал є вагомою часткою міжнародного капіталу і є додатковим джерелом фінансування для країни-реципієнта (рис. 13.3). Тому вплив міграційного капіталу на економіку країн, що розвиваються, важко переоцінити. Через збільшення міграції зростає й обсяг грошових потоків (рис. 13.4), що переказуються мігрантами. У 2008 р., згідно з оцінкою Світового банку, обсяг грошових переказів по всьому світу становив приблизно 305 млрд дол. США.

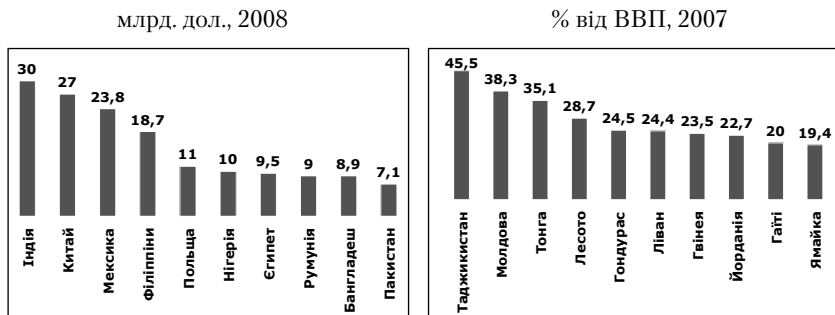

Рис. 13.3. Головні країни-реципієнти грошових переказів

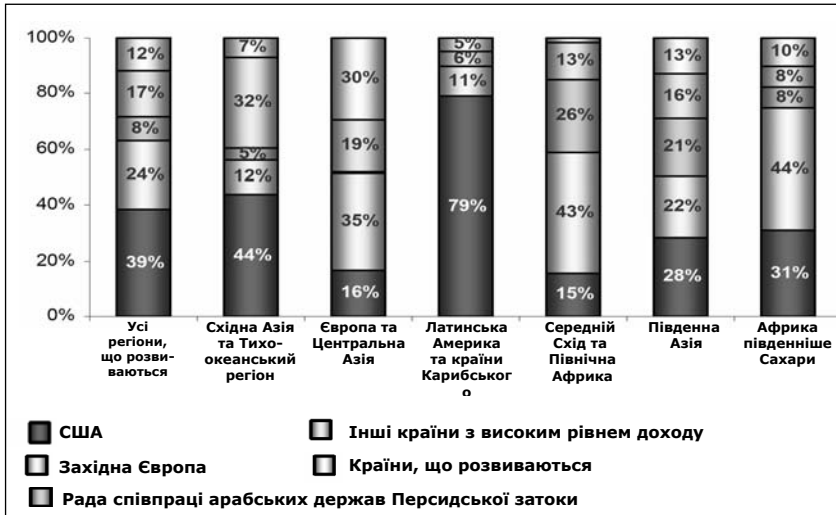

Рис. 13.4. Джерела грошових переказів за регіонами, 2008 р.

Джерело: The World Bank: Outlook for Remittance Flows 2008

3. Третя група наслідків — позаринкові — можуть мати як форму втрат, так і форму виграшу. Виграш пов'язується, перш за все, з отриманням додаткових знань. Мається на увазі, що тільки частина економічного виграшу від цих знань належить мігрантам та їх роботодавцям, а інша — всім громадянам країни.

13.4. Регулювання міжнародних міграційних процесів

Міжнародна трудова міграція є однією зі сфер державного регулювання міжнародних економічних відносин. Державна політика охоплює імміграційні та еміграційні процеси.

З кінця XVIII ст. у Європі розповсюджується практика укладання між країнами двосторонніх конвенцій з регулювання міжнародної трудової міграції. З 20 рр. XX ст. більшість країн ввела законодавчі обмеження щодо міграції.

Важливою формою державного регулювання міграції є *встановлення кількісних квот* на в'їзд мігрантів до країни в цілому, а також для окремих регіонів та галузей. У межах квоти діють певні якісні критерії відбору. Пріоритети на в'їзд, як правило, мають особи, які володіють значним фінансовим капіталом та інтелектуальним потенціалом. Діяльність таких іммігрантів розглядається як важливе джерело економічного зростання для приймаючої країни. Певну зацікавленість розвинуті країни можуть виявити і до некваліфікованих працівників, яких за мінімальну плату приймають для виконання важких непрестижних та шкідливих робіт.

Квотування мігрантів, як правило, доповнюється *контролем за терміном їх перебування* в країні. Країни, що приймають мігрантів, нерідко реалізують програми зі стимулювання рееміграції.

Регулювання міжнародних міграційних процесів здійснюють також і міждержавні органи спеціального призначення, наприклад, Міжнародна організація праці (МОП).

В умовах світової економічної кризи 2007–2010 років посилили ся процеси трудової рееміграції, пов'язані із заходами державної міграційної політики щодо обмеження можливостей працевлаштування іноземних громадян і навіть прямої їх депортації.

13.5. Україна у світових міграційних процесах

Місце України в міжнародній міграції робочої сили визначається рівнем її економічного розвитку, що є нижчим порівняно з країнами Західної та Центральної Європи, Росією, але вищим порівняно з деякими країнами Східної Європи та Азії (Таджикистан, В'єтнам та ін.). Це обумовлює наявність в Україні трудової імміграції. Прагнення підвищення життєвого рівня, отримання більш високої заробітної плати є фактором активізації еміграції. Основними країнами в'їзду для українських емігрантів стали Білорусь, Ізраїль, Німеччина, Росія, США, Чехія. Певна кількість емігрантів виїхала до Австралії, Вірменії, Казахстану, Канади, Польщі, Туреччини. Основу емігрантських потоків складають два діаметрально протилежні сегменти ринку праці: з одного боку, висококваліфікована робоча сила, зацікавлена у більш повній реалізації та вищій оплаті; з іншого боку,

низькокваліфікована робоча сила, для якої еміграція є альтернативою безробіттю.

Залучення українських працівників до роботи за кордоном може мати і специфічні причини, наприклад, пов'язані з розривом традиційних господарських зв'язків на території СНД. Так, протягом тривалого часу кадри для підприємств нафтогазової промисловості північної Росії комплектувалися за рахунок залучення працівників з України. Необхідність збереження колективів підприємств, що вже сформувалися, стала фактором еміграції в Росію частини цих працівників.

Інтенсивність міграційних процесів залежить від природно-географічних, демографічних, етнічних та соціально-психологічних факторів. Для перших років існування України як самостійної держави характерною була інтенсивна імміграція етнічних українців з країн ближнього зарубіжжя. У наступні роки більш вираженою стала етнічна еміграція до Ізраїлю, Німеччини, Росії.

Імміграційні потоки в Україну стосуються переважно трьох міграційних регіонів:

1) Донбас, до якого іммігрували, головним чином, біженці із зон бойових дій — Азербайджану, Вірменії, Грузії, Нагорного Карабаху, Чечні;

2) Південь України, куди переселились мігранти з Казахстану, Киргизстану, Придністров'я, Таджикистану;

3) Крим став мігрантоприймаючим регіоном для депортованих кримських татар, болгар, греків, німців.

До 1995 р. сальдо зовнішньої міграції України мало позитивне значення, протягом 1995–2004 рр. — від'ємне, а починаючи з 2005 р. й до сьогодні кількість іммігрантів перевищує кількість емігрантів (рис. 13.5).

Зовнішні мігранти в Україні становлять за різними ознаками п'ять таких груп: репатріанти; особи, депортовані за національною ознакою; мігранти із / до ближнього зарубіжжя; мігранти із / до далекого зарубіжжя; нелегальні (часто транзитні) мігранти.

Наслідки міграційних процесів неоднозначні. З точки зору стратегічних національних інтересів України інтелектуальна еміграція з України має негативні наслідки, але можливість самореалізації висококваліфікованих фахівців навіть за кордоном певною мірою підтри-

мує престиж української науки у світі. Повернення інтелектуальних емігрантів за певних умов в Україну має надати поштовх вітчизняним дослідженням теоретичного і практичного характеру, як це, наприклад, відбувається в Індії.

Експорт робочої сили певною мірою обумовив притік іноземної валюти в Україну, зменшив тиск надлишкових трудових ресурсів на національний ринок праці.

Реалії *регулювання* міграційних процесів в Україні свідчать про недостатність ефективного законодавства у цій сфері, самостійної міграційної служби, а також ресурсів для вирішення існуючих міграційних проблем. Механізм регулювання міграційних процесів в Україні доречно розглядати як єдність таких трьох складових: державне регулювання, ринкове саморегулювання і громадянське регулювання (рис. 13.6).

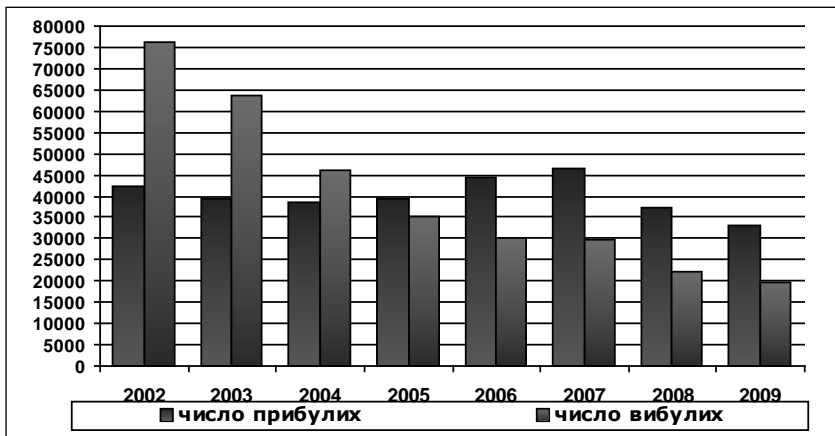

Рис. 13.5. Зовнішня міграція в Україні (2000–2009 рр.)*

*Держкомстат України

Рис. 13.6. Регулювання міграції робочої сили в Україні

Основні терміни і поняття

Еміграція, імміграція, міграція, сальдо міграції, міграційна квота, рееміграція, «відплив умів».

Контрольні та дискусійні питання

1. Які основні фактори міжнародної міграції робочої сили?
2. Охарактеризуйте основні види міжнародної міграції робочої сили.